

Stort intresse för bidrag till IPH – kongressen

Inbjudan "Call for papers" till IPH-kongressen i Stockholm och Uppsala i maj 2008 har mottagits med stort intresse.

Inbjudan har resulterat i mer än 20 vetenskapliga bidrag, om fördelas på två arbetsessioner. Temat för kongressen är: Birth of an industry – from Forest to Paper during the 19th century.

SIDAN 2

Innehållsrik skrift om norsk skogsindustri

Norsk Skogsmuseum har givit ut en innehållsrik skrift om den norska skogsindustrin och dess historia. Skriften, ett resultat av ett mångårigt projekt, är en uttömmande kartläggning av alla de norska massafabriker och pappersbruk som haft och har ved som råvara. Antalet fabriker har under 150 år varit 140 av vilka endast 19 fortfarande är i drift. Skriften anmäls av professor Esko Häkli, f.d. överbibliotekarie vid Helsingfors Universitet.

SIDAN 3

Vem känner igen fisken? Vattenmärke från 1654

Från Stiftelsen Föremålsvård i Kiruna, som arbetar med arkivalier, har vi fått denna efterlysning. Man har forograferat vattenmärket ovan, som synes, föreställande en fisk. Eftersom man inte tidigare stött på ett liknande vattenmärke frågar man sig från vilket pappersbruk det kommer. Vad man vet att dateringen för märket är 1654.

Den som kan identifiera märket och pappersbruk kan ta kontakt med avdelningschef och konservator Elina Nurminen Spett vid stiftelsen. Hon nås på telefon 0980-70226. Adressen är Stiftelsen Föremålsvård i Kiruna, Grapekatan 20, 98122 Kiruna.

Nordiska Pappershistoriker (NPH)

Föreningen Nordiska Pappershistoriker (NPH) är en ideell förening med uppgift att främja intresset för pappershistoria i Norden. Föreningen uppmuntrar och stimulerar forskning om och dokumentation av lump och dess beredning, tillverkningsprocesser, redskap som valskistor, kypar, formar och guskredskap. Andra intresseområden är historia om bruksmiljöer och människorna vid pappersbruken, papperets användning och distribution. Vattenmärkning och datering med hjälp av pappersegenskaper är liksom papperskonservering och konstnärligt bruk av papper andra exempel på föreningens intresseområden.

Ordförande: Göran Wohlfahrt,
Mälarblick 34, S-168 41 Bromma,
Sverige Tel: 08-37 90 43

Medlemsärenden: Kassören Henrik
Essén, Djurgårdsgatan 12, 647 30
Mariefred.
Tel: 070-319 66 65

Medlemskap kan tecknas genom
inbetalning av medlemsavgiften till
NPHs postgirokonto 85 60 71-6 i lokal
valuta. I Danmark kan inbetalning
ske till postgironummer 4900561,
Anna-Grethe Rischel, märk talongen
NPH-kontingent.

Avgifter: Enskild medlem: 200 kr,
Institutioner: 400 kr,
Företag: 900 kr

NORDISK PAPPERSHISTORISK TIDSKRIFT

Årgång 35, 2007 nr. 2

Utgivare: Föreningen Nordiska
Pappershistoriker

Org.nr: 887501-3628

Postgiro: 85 60 71-6

Redaktör och ansvarig utgivare:

Börje Dahlin, BgD-information

Tegnergatan 24

856 43 Sundsvall, Sverige

Tel och fax: +46 60 61 07 78

Mobil: 070-347 38 21

E-post: bgd-info@work.utfors.se

Material: bosse@mellerstedt.se

Mer än 20 vetenskapliga bidrag anmälda till IPH-kongressen

Den 9:e maj samlades i Oslo styrelsen för Föreningen Nordiska Pappershistoriker NPH, förstärkt med medlemmar ur den särskilda Programkommittén för att tillsammans förbereda 2008 års IPH-kongress, som hålles i Stockholm och Uppsala under fyra dagar i slutet av maj nästa år. IPH är uttytt Internationella Föreningen av Pappershistoriker med säte f.n. i Lodz i Polen som är ordförandens hemort, medan NPH och dess motsvarigheter i Tyskland, Frankrike, Holland etc. organiserar verksamheten på ländernivå. IPH uppehåller förbindelserna med systerorganisationerna och särskilt med dem som organiseras de vartannat år återkommande kongresserna och föredragsserierna i anslutning därtill, vilka visar forskningens läge och rapporterar om resultaten av studier kring uppställda temata. De publikationer eller medlemsblad, som alla föreningar utger, varierar stort med avseende på frekvens och innehåll. Kongresserna och årsmötena och möjligheten att i årsboken och tidskrifterna ge plats för bidrag och artiklar av allmänt såväl som vetenskapligt intresse utgör föreningarnas raison d'être.

De nordiska ländernas pappershistoriker har, sedan starten 1964, varit eniga om att hålla samman i en nordisk förening för större slagkraftsvinnande. NPH:s årsmöten med uppgift att godkänna bokslut, välja ordförande och styrelse och lyssna på rapporter roterar efter ett visst schema mellan länderna. Värmland 2007 är Norge och blir 2008 Sverige, som också tagit på sig att genomföra 2008 års IPH-kongress. Den äger rum 27-30 maj 2008 och är förlagd till Stockholm och Uppsala.

Det är så tursamt att SPCI - Svenska Pappers- och Cellulosaingenjörsföreningen - nästa år fyller 100 år, vilket högtidligt hålls i närvaro av Konungen som inviger SPCI 2008 Utställningen

tisdag morgon 27 maj på Mässan i Älvsjö. Därmed slås portarna upp för världens största mötesplats för alla dem som i någon funktion arbetar i, med eller för massa- och pappersindustrin i vid mening. SPCI ger IPH:s medlemmar möjlighet att åhöra öppningsföredragen och bese utställningen och omvänt får SPCI-medlemmar tillfälle deltaga i NPH:s session 1. samma dag. Temat för IPH:s kongress är: Birth of an Industry - from Forest to Paper during the 19th Century.

Under den första arbets-sessionen, omfattande tre timmar, belyser inbjudna nordiska talare övergången från hantverk till industriell produktion av papper/papp, framväxten av nya råvaror och utnyttjandet av de nordiska ländernas skogstillgångar, nya produkter och industrins ställning i samhället m.m. 'Call for papers' utsändes vid nyårstid till en lång rad institutioner, föreningar, stiftelser, kollegier med intresse för temat. Inbjudan har resulterat i mer än 20-talet godkända vetenskapliga bidrag, som fördelas på två arbets-sessioner öppna för bidrag främst från utländska forskare. Andra dagens session ägnas främst utvecklingen av papperskvaliteter, kraven på styrka, tryckbarhet, arkivbeständighet, inverkan av vedråvaran på papprets egenskaper m.m. Tredje dagens session söker faktorerna bakom den ekonomiska utvecklingen, betydelsen för pappersindustrin av handel och tullar och sambandet mellan industrins tillväxt och samhällets utveckling

Från träsliperier till en industri i världsskala

Knut Bech Fageraas, Bjørn Bækkelund, Christer Nilsson og Eyvind Bagle, Masse Papir. Norske papir- og massefabrikker gjennom 150 år. Elverum 2006. (Norsk Skogmuseum. Særpublikasjon nr. 16). 420 s., ill.

AV Esko Häkli

Norsk Skogmuseum har utgivit en stor, vacker och innehållsrik bok, som borde vara obligatorisk läsning för alla som är intresserade av den norska pappersindustrin och dess historia. Boken, ett resultat av ett mångårigt projekt, är en uttömmande kartläggning av alla de norska pappers- och massafabriker som har utnyttjat ved som råvara. Projektet sattes upp 2001 och den viktigaste institutionen bakom det har varit Norsk Skogmuseum. Projektets mål var att samla uppgifter

om alla norska träsliperier samt cellulosa- och pappersfabriker, kartlägga källorna till deras historia och utarbeta deras biografier (dvs. presentationer). Antalet fabriker har under ca 150 års tid varit 140 av vilka, enligt boken, endast 19 fortsätter sin verksamhet i dag. Bland de 140 fabriker finns några som hade börjat med att använda textilfibrer, dvs. lump, men som sedan övergick till vedbaserad fiber, såsom Alvøen Papirfabrik (1797-1981), Bentse Brug (1695-1898), Eker Papirmølle

Saugbrugs 1938: Cellulosefabrikken fra 1906 midt på bildet og papirfabrikken fra Første verdenskrig til høyre. I bakgrunnen skimtes konturene av Fredriksten festning.

(1802-1879) och Trondhjems Papir & Pappfabrik (1830-1973). Pappersbruk som enbart använde textilfiber ingår inte i kartläggningen. Om dem finns information i Haakon Fiskaas bok Norske Papirmøller og deres vannmerker (1973).

I Norge har det funnits ett överraskande stort antal träsliperier, betydligt flera än t.ex. i Finland och Danmark. Som producent av mekanisk massa var Norge länge en europeisk stormakt. Tillgången till omfattande skogsresurser och rikliga mängder vattenkraft skapade gynnsamma förutsättningar för verksamheten. Hafslunds Sulfatfabrik, den första cellulosa-fabriken i Norge, byggdes 1874 och Moss

Cellulosefabrik, världens äldsta sulfatfabrik, 1882-83. Utvecklingen gynnas även av utländsk efterfrågan, i synnerhet i England. Jämfört med Finland och Sverige erbjöd de isfria hamnarna en stor fördel eftersom de möjliggjorde leveranser året om. "Foredling av tømmer til tremasse og papir ble en inngangsbillett til velstandssamfunnet", skriver man i bokens inledning.

Boken har byggts upp såsom en encyklopedi. Huvuddelen av innehållet består av presentationer – eller biografier som de i boken kallas – av de enskilda massa- och pappersfabrikerna. Biografierna har ordnats enligt de vattendrag vid vilka produktionsanläggningarna har legat. Inom dessa avsnitt har texterna placerats i alfabetisk ordning enligt fabriksens namn. Presentationerna innehåller en sammanfattning av varje fabriks historia som också belyser arbetsmiljön och den fackliga verksamheten inom företaget. År 1911 fanns det t.ex. hos Borregaard i Sarpsborg inte mindre än 20 olika fackföreningar! Ägandeförhållandena har i många fall varit mycket komplicerade. Fabrikenas tekniska utveckling beskrivs i stora drag. Beskrivningen kompletteras med mer eller mindre standardiserade uppgifter om fabriksens namn

under olika tider, dess läge, produktionsinriktning samt årtalen både för fabriksens grundande och eventuella nedläggande. Med hjälp av ett litet kartavsnitt visas dessutom varje fabriks geografiska läge. Också annars är boken väl illustrerad trots att bildmaterialet måste ha samlats från de mest olika håll.

För den historiskt intresserade läsaren utgör de enskilda fabriksbeskrivningarna naturligtvis det huvudsakliga innehållet i boken. De är väl skrivna och det finns ingen anledning att betvivla författarnas sakkunskap. Av allt att döma har de dessutom lyckats att spåra upp varje anläggning som en gång har existerat i Norge. För en icke-norsk läsare är det även intressant att se att det tycks vara möjligt att skriva bokmål på varierande sätt, åtminstone när det gäller rättskrivningen av enkla ord.

Ur pappershistorisk synvinkel är informationen om det tillgängliga arkivmaterialet samt hänvisningarna till den viktigaste litteraturen av utomordentligt stor betydelse. Från närmare 60 fabriker finns det, enligt boken, inget arkiv kvar. Närmare 50 fabriksarkiv finns bevarade även om alla inte har överförts till ett offent-

ligt arkiv eller museum. I ca 30 fall är det osäkert hur mycket material som finns kvar även om en del dokument kan påträffas på olika håll. Arkiven ligger utspridda. Norsk Skogmuseum har i sina samlingar en hel del material. Till Riksarkivet i Oslo överfördes i samband med nedläggningen av Norske Skog Union i Skien den förra Union-koncernens arkiv som innehåller material från flera av koncernens fabriker. I statsarkiv (landsarkiv) och andra lokala arkiv, såsom Aust-Agder-Arkivet i Arendal, Opplandsarkivet i Gjøvik och Bergen Byarkiv, finns tillsammans mer än tio fabriksarkiv. Ur historisk synvinkel skulle det vara en angelägen uppgift att få också de arkiv som saknar skötsel överförda till offentliga arkiv.

De fysiska industriminnena är en annan intressant fråga. En del av byggnaderna efter de äldsta sliperierna har försvunnit, en del brann ned. De nyare nedlagda fabriksbyggnaderna har för det mesta tagits i annat bruk. Som museer fortsätter endast några få sin existens. Klevfos fabriksområde öppnades 1986 som Klevfos Industrimuseum. Sedan 1996 ingår Kistefos Træsliberi som en del i Kistefos-Museet. Alvøens Pappirfabrik ingår åtminstone till en viss del i ett museum som är underlagt Vestlandske Kunstindustrimuseum i Bergen. När Klosterfossen Pappirfabrik 1907 byggdes i Skien sprängdes på bygplatsen gamla medeltida klosterruiner bort. Det har även gått så här till.

En stor del av sliperierna koncentrerade sig till närheten av befolkningscentra vid de viktigaste vattendragen. De flesta anläggningarna har legat vid Drammens vattendrag, först och främst i närheten av staden Drammen. Näst viktigaste har varit Glomma- och Telemarkvattendragen. Vid det senare bildade Skien med omgivningen, vid sidan av Drammen, den andra stora koncentrationen men efter nedläggningen av Norske Skog Union 2006 finns på Skienområdet inga pappersbruk kvar. De nordligaste fabrikenas har varit belägna i Trøndelaget i närheten av Trondheim, de flesta emellertid i Syd-Norge vid åtta olika vattendrag. Historien och läget i dag ser ut så här:

Halden vattendrag: 4 fabriker av vilka endast en, Norske Skog Saugbrugg i Halden (grundad 1888/89), finns kvar och producerar mekanisk och kemisk massa samt papper och kartong.

Saugbrugs 1964: I forgrunnen ser vi den nyeste pappirfabrikken til Saugbrugs, Pappirfabrikk 2. Elven Tista renner til venstre i bildet og forsvinner bak fabrikk-anlegget, nedover mot byen Halden og ut i Iddefjorden.

Det nye Sentralverkstedet ligger nærmest elven og til høyre for verkstedet ser vi Spritfabrikken. Cellulosefabrikken ligger skjult bak "Spritene" og den gamle Pappirfabrikk 1 skimtes til høyre i bildet, bak Pappirfabrikk 2.

Glomma vattendrag: 24 fabriker av vilka 4 finns kvar. Två av dem tillverkar papper eller kartong och två fiberskiva, alltså varken papper eller kartong.

Oslo med omnejd: 12 fabriker av vilka 4 finns kvar, en av dem, Fjeldhammer Brug, avstod emellertid 1980 från att använda träfiber.

Drammen vattendrag: 44 fabriker av vilka 4 finns kvar, tre av dem producerar både massa och papper, en endast emballage

Lågen vattendrag: 4 fabriker av vilka ingen finns kvar.

Telemarks vattendrag: 21 fabriker av vilka en, Vafos Brug, finns kvar och framställer mekanisk massa.

Sørlands vattendrag: 14 fabriker av vilka 3 finns kvar, av dem tillverkar en endast fiberskiva.

Vestlandet: 4 fabriker av vilka ingen finns kvar.

Trøndelag: 10 fabriker av vilka tre finns kvar.

Av de behandlade 140 anläggningarna grundades inte mindre än 83 redan före år 1900. Några av dessa tidiga träsliperier var ganska kortlivade, åtta av dem upphörde redan före 1800-talets slut. Nedläggningarna och fusionerna berodde i många fall på att man ville köpa upp rivalen för att komma åt dess rättigheter antingen till vattenkraft eller timmer eller till båda. I några fall gjorde eldsvådan slut på en anläggning som inte mera återuppsbyggdes. En del var så små att de inte kunde hävda sig i konkurrensen.

Av de existerande fabrikererna ägs tre av Norske Skog (Follum, Saugbrugs och Skogn) och två av Hellevad A/S (Hellefos och Vafos). M. Peterson & Søn äger två fabriker (Moss, Ranheim) och några finns i mer eller mindre privat ägo. Fem fabriker har gått över till utländska händer. Södra Cell från Sverige äger Tofte Cellulosefabrik och Follafoss. Jefferson Smurfit Group har köpt A/S Sunland-Eker Papirfabrikker, den schweiziska Cham-Tenero Paper Mills Inc. äger Hunsfos och den finska koncernen Huhtamäki Viul Træsliperi.

Kännetecknande för dagens pappersproduktion i Norge är koncentrationen till trähaltigt papper eller massa. Tre fabriker har enbart specialiserat sig på mekanisk massa som huvudsakligen exporteras (Follafoss, Rygene Tremassefabrikker och Vafos Brug). Pappersfabriker tillverkar trähaltigt tidnings- och tidskriftspapper

och bokpapper bl.a. för pocketböcker. En fabrik tillverkar specialpapper och flera producerar kartong och kraftpapper. Hunsfos är den enda som producerar finpapper baserat på kemisk massa. I slutet av 1970-talet och början av 1980-talet upphörde fyra fabriker att tillverka finpapper. Alvøen, Hamang och Svelvig lades ned 1981 och Saugbrugsforeningen koncentrerade sig på tidskriftspapper.

Kartläggningen baserar sig närmast på tryckta källor. Jämför man boken med de svenska banden i serien Paper och massa är dessa biografier mera kortfattade och mindre detaljerade. Tar man fram t.ex. Christian Valeurs band Paper och massa i Västerbotten och Norbotten (2003) ser man tydligt skillnaden. Historikerna i den är utförligare och kan i många fall rättnas som fabriksmonografier. Den tekniska utvecklingen beskrivs detaljerat, bl.a. i form av tabeller som redogör för viktigare tekniska investeringar. Å andra sidan, när en omfattande litteratur om en fabrik finns att tillgå, såsom fallet är med Karl-Fredrik Gustafssons beskrivning av Lessebo i bandet Paper och massa i Småland, Del I (2002), är beskrivningen mera översiktlig. Denna jämförelse ifrågasätter på inget sätt kvaliteten av den norska boken som är en utmärkt presentation av utvecklingen och en utförlig sammanställning av den viktigaste faktainformationen. Den norska boken och de svenska böckerna har bara olika målsättningar. Dessutom behandlar den svenska serien alla pappersbruk, även sådana som enbart tillverkade lump-papper. Det norska projektet har planerats som ett första steg. "Vår ambition er at kartleggingen skal gi grunnlag for mer ingående forskning om denne næringen."

Företagsbiografierna kompletteras av en översiktsartikel över den norska träförädlingsindustrins utveckling, skriven av Even Lange och Svein Olav Hansen. Texten beskriver på ett utmärkt sätt de allmänna dragen av utvecklingen såsom också de viktigaste faktorer som påverkat den. Händelseförloppet har tidvis varit nästan dramatiskt. Så nedlades under tre års tid kring 1970 inte mindre än 16 fabriker och denna våg fortsatte ännu på 1980-talet. Inledningen belyser åskådligt de skäl som stod bakom utvecklingen.

Eftersom projektets uppgift har varit att samla information om de en-

skilda fabriker, och inte beskriva organisationernas historia, har man inte satt som mål att skapa en strukturerad helhetsbild. Flera fabriker har dessutom en ganska komplicerad historia. Detta gör att det för en läsare som inte är tillräckligt väl insatt i den norska pappersindustrins historiska detaljer allt emellanåt är svårt att placera de enskilda företagen in i deras rätta organisatoriska sammanhang. Redan ett personregister, och eventuellt också ett företagsregister, skulle ha varit nyttigt. Nu saknas alla register. Gärna skulle man också ha sett en karta över Norge med uppgifterna om fabriker- nas geografiska placering. Det skulle ha visat på ett åskådligt sätt hur stark koncentrationen vid de viktigaste vattendragen de facto var och varför grannföretagen i några fall hamnade i rättstvister om vattenfallsrättigheter som kunde pågå flera årtionden.

Vid beskrivningen av de enskilda fabrikererna behandlas normalt också utvecklingen av deras produktionskapacitet. För att kunna tolka siffrorna saknade jag statistiska serier av landets totala produktion av massa och papper. Även om de eventuellt skulle finnas färdiga annanstans skulle de ha försvarat sin plats i boken. Det som har varit typiskt för Norge var den stora andelen marknads massa för export. Men hur fördelade sig exporten mellan massa och papper?

Företagshistoria är naturligtvis någonting annat än de fysiska anläggningarnas historia. Man känner sig emellertid frestad att önska att författarna på något sätt skulle ha gjort det lättare för läsaren att skapa sig en bild av de enskilda fabriker- nas eventuella beroende av varandra. Genom att använda hänvisningar kunde man kanske ha kunnat hjälpa läsaren att bilda sig en uppfattning om större helheter. Ett personregister i sin tur skulle ha hjälpt t.ex. att bilda en uppfattning om bröderna Bache-Wiigs, familjen Kiærns och Otto Tobiesens företagskedjor.

Det finns naturligtvis också många andra företagskedjor vilkas ägandeförbindelser man gärna skulle ha önskat få belyst. Viktiga aktörer har varit t.ex. Borregaard och Follum. Borregaard spelade en märkbar roll inte enbart i Norge. I början av 1920-talet utgjorde företags- andelen av blekt cellulosa på världsmarknaden rentav 25 %. En stor roll spelade koncernen Union som byggdes upp i Skien. 1891 gick företa-

Saugbrugsanlegget på 1990-tallet: Elven Tista slynger seg fremover på sin ferd mot havet. Saugbrugsforeningen ble tuftet på 1700- og 1800-tallet på grunnlag av fossekraften lenger opp i dalen og Tista som transportvei for tømmer og sagskur. I dag produserer bedriften bare SC magasinpapir. Det skjer i tre maskiner, PM 4, PM 5 og PM 6. Nederst midt i bildet ser vi de gamle bygningene etter Ankers kartongfabrikk. Til høyre ligger Norske Skogs store investering på 1990-tallet; Saugbrugsforeningens sjette papirmaskin; PM 6. Den produserer like mye papir som PM 4 og PM 5 til sammen. Da PM 6 ble reist tidlig på 1990-tallet, satte man av plass til å bygge en fremtidig PM 7. Per 2007 er en syvende papirmaskin fortsatt et godt stykke unna realisering. Midt i bildet ser vi de gamle fabrikanleggene fra 1900-tallets to første tiår (Cellulosefabrikken og Papirfabrikk 1), samt Papirfabrikk 2 fra 1960-tallet med PM 4 og PM 5. Fredriksten festning er til venstre i bildet og Halden sentrum sees bak Saugbrugsforeningens anlegg.

get ihop med Skotfos Bruk och under perioden 1900-17 köpte det upp nästan alla företag inom Skien-området och flera fabriker vid Drammens vattendrag samt enskilda bruk annanstans i södra Norge, enligt mina beräkningar allt som allt 15 anläggningar. Av dessa existerade efter 1986 endast den helhet som i centrum av Skien hade bildats genom att slå ihop tre olika fabriker. Två fabriker hade stängts 1917, tre 1939, ytterligare tre 1986 och de övriga vid andra tidpunkter. Den korta beskrivningen av Unions historia är spännande läsning. Under tiden kring första världskriget var Union Norges största träförädlingskoncern och 1930 var den Nordens största pappersproducent ända tills dess svenska och finska konkurrenter körde om den. Efter en

tidvis stark modernisering och ekonomiskt uppsving övertogs koncernen 1999 av Norske Skog och lades ned 2006. Det betydde samtidigt slutet på flottningen i Norge eftersom den traditionella flottningen hade varit beroende av Union Bruks timmerbehov. Det dominerande företaget i dag är Norske Skog med tre stora anläggningar i Norge. Men hur ser koncernens norska historia ut?

I en (kort) anmälan är det inte möjligt att mera ingående behandla bokens rika innehåll. Varje fabrik har sin egen historia som ofta är mycket färgstark. Eftersom författarna i många fall också ger intressant bakgrundsinformation får läsaren vid genomläsning av boken även uppgifter om pappersindustrins allmänna utveckling såsom också om

andra detaljer och faktorer som har spelat en viktig roll för industrin. Bl.a. får vi veta att sönderbombningen av Rena Kartongfabrik den 19 april 1940 var den största civila enskilda skadan under kriget. Tysk ockupation var sedan en annan sak och hade sina konsekvenser även för pappersindustrin. Allt detta gör lektyren intressant även om boken i främsta rummet torde vara avsedd att tjäna som ett uppslagsverk. Boken avslutas med en lista över de viktigaste begreppen med förklaringar.

Vi har allt skäl att gratulera Norsk Skogmuseum och de personer som med sin stora arbetsinsats bidragit till att detta viktiga verk har blivit till. Trots några tilläggsönskemål är boken intressant och spännande lektyr. Tack för den.

Omval och oförändrade medlemsavgifter

NPH.s årstämma i Oslo

Föreningens årsstämma hölls 10 maj i Nasjonalbibliotekets lokaler och bevästades av närmare 20 medlemmar inkl. några intresserade. Mötet godkände utsänd förvaltningsberättelse samt resultat- och balansräkningar och beviljade styrelsen ansvarsfrihet. Medlemsavgiften 2008 fastställdes till oförändrat 200 SEK för enskild person, 400 för bibliotek, föreningar, stiftelser o.l. samt 900 kr för bolag. Som ordförande omvaldes Göran Wohlfahrt liksom övriga styrelsemedlemmar och suppleanter. Börje Dahlin blir också nästa år adjungerad till styrelsen som redaktör för NPHT och förhoppningsvis kvarstår Henrik Essén som frivilligt arbetande kassör intill dess posten har besatts. Ny ordinarie revisor efter Claes Ekeröth blev Bertil Mark, som också utsågs till ny ordförande i Valnämnden. Nästa års föreningsstämma hålls måndagen 26 maj omedelbart före 2008 års kongress i Stockholm. Föreningens tidskrift beräknas utkomma med 4 nummer under 2008, vilket kräver större inflöde av manuskript. Sekretariatet uppmanades begagna kongressen som tillfälle att marknadsföra NPH och dess verksamhet samt att rekrytera krafter att fylla vakanserna. De närvarande fick också lyssna till ordförandens berättelse hur spanska föreningen genomfört fjolårets IPH-kongress i Capellades och vilka lärdomar därav kunde dragas.

Nasjonalbiblioteket i ny skepnad

Från studiebesöken på Nasjonal- resp. Universitetsbiblioteken rapporteras nedan, medan Svein Olav Hansens koncisa översikt över strukturomvandlingen i norsk massa- och pappersindustri med rubriken Masse papir. Norske papir- och massefabriker gjennom 150 år anmäles av professor Esko Häkli, Helsingfors. S-O Hansens anförande återges i sin helhet i en senare utgåva av NPHT.

Torsdag f.m. 10 maj samlades en förväntansfull skara vid ingången till det 1913 uppförda och 2005 återinvigda Nasjonalbiblioteket, som sedan 1999

är skilt från Universitetsbiblioteket som flyttat till egna nya lokaler uppe på Blindern. Öyvind Berg visade hur man med modern design av den gamla byggnaden skapat en enhet som sammanflätar kunskaphistoria med den tekniska framtiden. Konceptet "text" utvidgas att inrymma såväl skrifter och tryck som ljud och bilder. Kartor från olika skeden sida vid sida med etiketter på konservburkar från 1910 och reklamfilmer beskriver Nasjonalbibliotekets uppgift som något mer än "bevarare av nationens minne". De föremål som fyller bibliotekets salar ska vara inte endast fysiskt tillgänglig om 1 000 år utan också, på digital väg, möjliggöra överföring av erfarenheter och kunskaper över alla medier.

Uppdraget var att omstöpa den gamla byggnaden till en modern, på konsumenternas behov inriktad organisation. Nya underjordiska salar har byggts och ovanpå dem har rests en ny kontorsbyggnad. Muralmålningarna i trapphuset av Axel Revold och Per Krogh visar ödesgudinnorna och världsträdet med Midgårdsormen gnagande på Yggdrasils rötter, förebådande världens ände. Eftersom byggnaden har förklarats byggnadsminne har samarbetet varit tätt mellan arkitekterna och kultur- och bevararna samtidigt som uppgiften varit att förse byggnaden med modern utrustning och teknik. Det har rivits för att få luft och ljus och synbart är att personalen trivs.

Kartsamlingen

Amanuenserna Gamborg Briså och Bente Lavold berättade om bibliotekets samlingar av kartor, de äldsta från 1500-talets början. Kartsamlingen kan ledas tillbaka till tiden då Henrik Wergeland arbetade på biblioteket. För ett sjöfarande folk är det naturligt att dåtida kartor över norska västkusten upp mot Ishavet och Grönland uppvisar en relativt god överensstämmelse med verkligheten. Från slutet av 1500-talet finns, i takt med att kunskaperna från de stora upptäcktsresorna spred sig, ett urval av förhållandevis exakta kartblad,

utgivna och åjour-förda av holländska kartografer som Ortelius, Mercator, Waghenaer och Hondius samt firman Blaeu. Deras blad är små mästestycken av kartografi och tillika försedda med illustrationer av fantasifulla havsvidunder och mytiska varelser.

Universitetsbibliotekets köp under 1800-talet av kartor som visar fr.a. Norge och Norden har lett till att biblioteket idag äger en stor samling kartor och sjökort, utgångspunkter också för studier av historisk kartografi. De raskt stigande priserna för gamla blad begränsar numera inköpen till komplettering av samlingarna. En ny företeelse är dagens facsimilutgåvor, ofta mycket väl gjorda.

Oslo Campus och nya universitetsbiblioteket

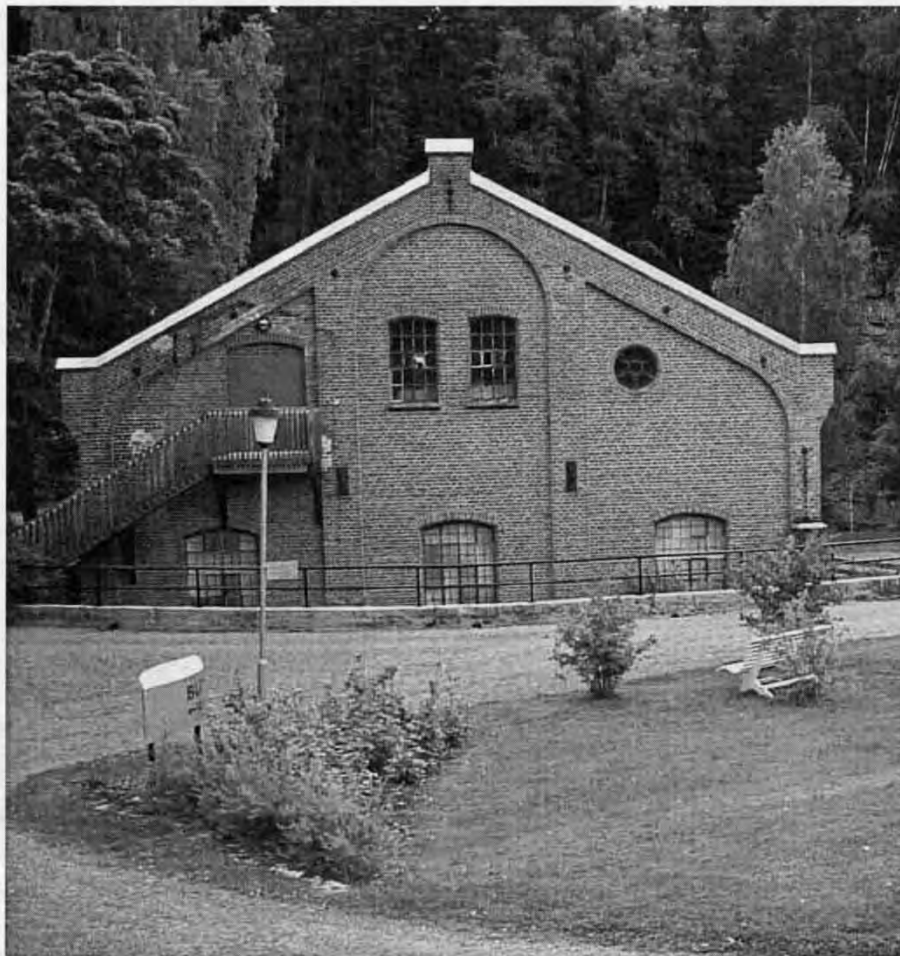
Det nya universitetsbiblioteket uppe på Campus vid Frognerparken, var första anhalt på fredagens program. Högt, luftigt och med stora ljusinsläpp reser det sig över omgivande institutionsbyggnader och erbjuder en milsvid utsikt över staden och fjorden. Vår introduktör Randi Rønningen visade med påtaglig stolthet runt i de nya lokalerna, där alla möjligheter tillvaratagits att inom en majestätisk byggnad tillämpa senaste teknik för automatiserad bokhantering, registrering och förvaring i de ljusa läsesalarna. Modern design har på ett anslående sätt gått samman med val av ljusa träslag och nordiska stildrag i interiören bak de jättelika solvända fönstren.

Gunn Haaland, universitetsbibliotekarie och föreståndare för papyrus-samlingarna, berättade om professorns i klassisk filologi, Samson Eitrem, initiativ i slutet av 1800-talet att studera papyrusfynd från utgrävningarna vid Nilen. Efter besök 1910 i Egypten började han för egna medel köpa upp hela dokument och senare de fragment som kom ut på marknaden i takt med att översandade byar och avfallshögar utgrävdes. Man hittade papyrus främst från romartiden, dvs. från 30 f. Kr. och århundradena därefter. Ökenvärmen

och den närmast totala frånvaron av regn har bevarat papyrusfibern genom årtusenden. Åtskilliga fynd stammar från grekisk tid som följd av Alexander den Stores erövringar, varigenom grekiska språket och kulturen spreds över den kända världen. Professor Eitrem mötte i Tyskland den nya vetenskapen och insåg att den öppnade nya perspektiv för studiet av antiken, varför det gällde att säkra sig dokument och fragment. Hans då lilla men värdefulla samling av papyrus skänktes till universitetet och har efterhand kompletterats så att den idag räknar närmare 1700 objekt, till större del ännu ej dechiffrerade, sammansatta av brottstycken av dokument, brev, kontrakt, hyresavtal, mantalsuppgifter som underlag för skattskrivning såsom bibeln beskriver, olika religiösa eller magiska handlingar som berättar om samhällsförhållandena i Egypten från 30 f. Kr. till 600-talet e. Kr. etc. Det inger en känsla av tidlöshet att hålla i handen en papyrussida, inemot 3 000 år gammal, med grekisk text, med stora bokstäver utan skiljetecken, sammansatt av pressade barkstrimlor, en gång avfall från gamla bosättningar.

Kistefos – ett sliperimuseum

Försök vid 1800-talets mitt visade att man genom att slipa granved under tryck och vattenbegjutning kunde uppnå en så finfördelad mäld att ett nöjaktigt starkt papper kunde erhållas. Här fanns lösningen på den tilltagande bristen på textillump för tillverkning av papper. Norge hade allt som behövdes, långfibrig granved, rikligt med processvatten och inte minst egen vattenkraft av hanterliga dimensioner, och 1868 stod den första lilla trämassefabriken klar vid Akersälven. Den följdes av efterhand allt större sliperier. Det beräknas ha funnits över 300 i Norge. I västra Sverige och särdeles i Värmland med likartad topografi och rik granförekomst har man räknat till mer än 100 avsalusliperier, medan de senare under 1900-talets första hälft anlagda sliperierna i de flesta fall varit direkt knutna

Kistefos Traesliberi med sin layout och bevarade teknik från mellankrigsåren är idag ett av de mycket få någorlunda intakta avsalusliperierna i Skandinavien. Ägarfamiljen och kommunen har 1996 bildat Stiftelsen Kistefos-Museet som hyr anläggningen för museiverksamhet och årliga konstutställningar.. Som sliperiet ser ut idag är det ett åskådligt exempel på hur en trämassefabrik byggdes vid 1800-talets slut för att utnyttja det strömmande vattnets kraft.

till ett pappersbruk (tidningspapper) eller pappfabrik.

Aktieselskabet Kistefos Träsliperi instiftades av konsul Sveaas från Drammen 1889 sedan han säkrat sig vattenfallet i Randsälven. Idag är sonsonen Christen Sveaas ägare till 85 % av aktiestocken. Redan 1890 var sliperiet igång med 4 horisontella, direktdrivna turbiner. Allt hjälpmaskineri, drift av pumpar etc. drevs med remdrift. Totalt tillverkades första året (1890) 6 127 ton våt massa (50% torr). Kapaciteten steg successivt till 30 000 ton våtmassa 1950.

Bruket stannade för gott 1955. Utrustningen var sliten och utsikterna att vid starkt varierande priser nå lönsamhet syntes små. Kraften tillvaratogs med en ny vattenturbin. Avtal tecknades med Follum Fabrikker på 30 år om strömleverans, numera är också kraften såld.

Genast från starten köpte bruksledningen upp skogsegendomar. Med åren steg innehavet till idag 8700 hektar med vid geografisk spridning. Avverkningen stannar vid 8–9 000 m³ årligen, huvudsakligen gran.